

Musa Aýbek

Category: Goşgular, Kitapcy, Poemalar, Romanlar, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Musa Aýbek MUSA AÝBEK

Musa Aýbek, tanymal özbek şahyry, Stalin baýragynyň laureaty. (özb.: Muso Toshmuhammad; 1905 – 1968)

■ Terjimehaly:

Musa Aýbek baý öwüşginli özbek edebiýatynyň iň görnükli wekillerinden hasaplanýar.

Ol 1910-njy ýylyň 10-njy ýanwarynda Daşkent şäherinde işçi maşgalasynda dünýä inýär. Başlangyç bilimi köne usulda okadýan medresede alýar, soňra okuwyny täze bilim sistemasynda alýar. Kakasy Daşmuhammed Humsan we Ýenibazar gyşlaglarynda bakgalçylyk edip güzeranyny dolapdyr. Özünüň ýatlamalarynda aýtmagyna görä, onuň ejesi beden taýdan örän ejizem bolsa, akyl-paýhasly we rehim-şepagatly, mylaýym zenan bolupdyr. Hatda ol öý işleriniň köplüğine garamazdan kitap okamaga-da wagt tapyp durýan ekeni.

Musa Aýbek 1930-njy ýylda Orta Aziýa uniwersitetine okuwa giripdir. 1935-nji ýylda okuwyny tamamlap, Döwlet uniwersitetinde ykdysady bilimler fakultetinde syýasy ykdysadyýet dersinden sapak berip başlaýar. Ol 1933-1937-nji ýyllarda Özbegistanyň Dil we edebiýat institutynda hem ylmy işgär hökmünde iş alyp barypdyr. 1938-1941-nji ýyllarda bolsa

Özbekistanyň ylmy-pedagogiki neşirýatynsa edebi terjimeçi bolup işläpdir.

Mundan soňra birnäçe ýyllap Ylymlar akademiýasynyň bir bölümine we Özbekistanyň Ýazyjylar birleşigine ýolbaşçylyk edipdir.

Musa Aýbek birnäçe ýyllap "Gündogar ýyldyzy" ("Şerq ulduzu"), "Özbek dili we edebiýaty" žurnallarynda hem baş redaktorlyk edýär.

Musa Aýbek döredijilik ýoluna goşgy bilen başlaýar. Ol ilkinji goşgusyny 1922-nji ýylda ýazýar we ol goşgy "Ərməgan" ("Sowgat") žurnalynda çap edilýär. Ýazyjynyň "Zafar we Zöhre", "Hamza", "Mukaddes gan", "Nowaýy" ýaly eserleri özbek edebiýatynyň iň kämil nusgalarydyr. "Mukaddes gan" we "Nowaýy" türkmen okyjylaryna hem tanyş bolmaly.

Ussat terjimeçi hökmünde Musa Aýbek A.Puşkiniň "Ýewgeniý Oneginini", M.Lermontowyň "Maskaradyny", "Demonyňy", G.Geýnäniň "Liriki şygrylaryny" we başga-da birnäçe eserleri özbek diline terjime edýär.

Ol edebiýatşynas alym hökmünde-de ummasyz işleri bitirýär. Onuň dürli wagtlarda ýazan "Lirika hakynda", "Abdylly Kadyrynyň döredijilik ýoly", "Özbek klassyklary" ýaly birnäçe ylmy eserleri özbek edebiýatynyň öwrenilişi taýdan diýseň ähmiýetli işlerdir. Elbetde, Musa Aýbegiň bitiren işleri gadyr biliji doganlarymyz bolan özbek halky we döwlet tarapyndan mynasyp bahasyny aldy. Ol 1943-nji ýylda döredilen Özbekistanyň Ylymlar akademiýasyna hemişelik agza saýlandy. 1965-nji ýylda bolsa "Özbekistanyň halk ýazyjysy" diýen hormatly ada mynasyp boldy. Görnükli ýazyjy üç gezek "Lenin" ordeni, iki gezek "Gyzyl Zähmet" ordeni bilen sylaglanýar.

Musa Aýbegiň "Nowaýy" romany 1946-njy ýylda Döwlet baýragyna mynasyp boldy.

Tanyml ýazyjy 1968-nji ýylda Daşkentde aradan çykýar. Aradan çykandan soňra Özbekistanda onuň eserleri köpçülikleýin neşir edilip başlanýar we 1975-1982-nji ýyllarda Daşkentde 19 tomdan ybarat eserleri neşir edilýär.

■ Döredijiligi:

Musa Aýbek döredijilige goşgy bilen başlady. 20-nji ýyllaryň başlarynda ilkinji goşgusyny ýazan şahyr gysga wagtyň içinde "Duygular" (1926), "Köňül nagmalary"(1929) ýaly birnäçe goşgular kitaplary bilen turuwbaşdan özüniň gelejegine bil baglanýan ussat şahyrlaryň biri bolup ýetişjekdigini görkezdi. Onuň döredijilik ýoluna gadam basan ýyllaryň 20-nji ýyllaryň iň gowgaly we gapma-garşylykly ýyllarydy. Şol ýyllarda döreden eserleri bilen Musa Aýbek öz döwrüniň oň wajyp meselelerine jogap bermegi başarmak bilen özüni halk şahyry hökmünde görkezmegiň hötdesinden gelipdir.

Musa Aybegiň 30-njy ýyllardaky döredijiligi tema we ideýa taýdan owalky onýyllykdaky döreden eserlerine meňzese-de, wajyp meseleleriň kesgitli çözüdi onuň bu döwürdäki eserlerini mese-mälim öňe çykarýar."Dneprostoý", "Özbekistan", "Gyşlag gyzy-talyp", "Kolhoz demirçisi" ýaly başga-da birnäçe goşgularynda ýaşan döwrüniň isleg-arzuwlaryny özüniň özboluşly poetiki äheňi bilen tapmagy başarypdyr. Beýik Watançaýlyk urşy Musa Aýbegiň döredijiliginde esasy orun tutýar. Uruş temasy 40-njy ýyllardan başläp tä ömrüniň ahryna çenli onuň döredijiliginde esasy tema bolup galdy.

Musa Aýbek1942-nji ýylda Özbekistanyň intelligensiýasynyň uly topary bilen front hataryna tarap rowana bolýarlar. Ol dört aýlap gyzgyn frontda esgerleriň arasynda bolýar, esgerleriň nemes faşistlerine garşy gahrymanlarça söweşýän pursatlarynyň janly şaýady bolýar. Ýazyjynyň "Gün garalmaz" romany, "Ýalynly iller" goşgular toplumu, "Front boýunça" atly ýöreden gündeligi hut söweş meýdanynda gözi bilen gören wakalaryny beýan edýär. Şonuň üçin bu agzalan eserleriň gymmaty juda ýokarydyr.

Şahyr söweş pursatlarynda ýazan "Watany söý", "Şeýle günler geler", "Ýeňiş bizinkidir", "Ýigitlere", "Watan hakynda", "Leningrad", "Hoş gal, esger" ýaly birnäçe goşgularynda hut duşuşan esgerleriniň merdanalyklaryny we gaýduwsyzlyklaryny, watan goragy ugrunda janlaryny orta goýan ärleriň gahrymançylyklaryny diýseň ýokary ruhda we kämil derejede ýazmagy başarypdyr.

Mysal üçin "Hoş gal, esger" goşgusynda, söweşjeň esgeriň

gahrymançylygy şeýle suratlandyrylýar:

"Hoş gal, eý esger!
Bärden alysydyr gülli Özbegistanym.
Ýaşajakdyr, ebedilik taryhda,
Frontda ýazylan ömür dessanym!

Gahrymansyň, ýaýdanmaçlyk ýok sende,
Her gezek gireňde agyr söweşe.
Eräp sumat boldy tozan-da, çañ-da,
Ölümem gizlendi senden hemişe".

Musa Aýbegiň döredijiliginde poemalaryň aýratyn orny bardyr. Onuň döreden poemalary beýleki eserlerinden has köpdür. Onuň:

- “Hamza” (1947),
- “Gyzlar” (1948),
- “Zafar we Zöhre”(1950),
- “Hakykaty sözlänler” (1954),
- “Atam” (1957),
- “Kuly we Nowaýy”,
- “Babyr” (1968) ýaly başga-da birnäçe poemalary özbek epiki žanrynyň kämil eserleri hökmünde tanalýar.

Umuman alanda, özbek edebiýaty öwrenijileri Musa Aybegiň poemalaryny tematika taýdan üç topara bölýärler:

I. Taryhy temada ýazylan poemalary:

("Atam", "Kuly we Nowaýy", "Babyr" we başgalar...).

II. Döwrebap temaly poemalary:

("Gyzlar", "Hamza" we başgalar...).

III. Başga ýurtlaryň halklarynyň durmuşyna degişli poemalar:

("Zafar we Zöhre", "Hakykaty sözlänler" , "Zamanyň ýaralary" we başgalar...)

Şu ýerde bir zady belläp geçmek ýerlikli bolar. Türkmen halky Orta Aziýanyň halklary bilen birnäçe asyrlap bir sebitde dogan ýaly bolup ýaşadylar. Mongol basybalyşlaryndan soňra Çagataýa bölünip berilen ýerler "Çagataý ulusy" diýip atlandyryldy we musulmanlaşan mongollar bilen ýerli türkmen ilatyň gatnyşmagyndan aýratyn özbek halky kemala geldi. Üç özbek hanlygy diýip atlandyrylýan Kokant, Hywa, Buhara hanlyklarynda türkmenler hemişe diýen ýaly esasy rol oýnap geldiler. Taryhda ata-babalarymyzyň döwlet gurup ýaşan we kese ýerli basybalyjylara garşy jan berip jan alan ýerleriniň häzirki mirasdüşerleri bolan özbekler hem mongol gatnyşyklary bardygyna garamazdan biziň bilen deň derejede gadymy oguz kowmudyr. Horezm diýary türkmenleriň we özbekleriň garym-gatym bolup ýaşan ata-baba diýarydyr.

"Türkmen" diýen sözüň birnäçe çaklamasynyň bolşy ýaly, "özbek" sözüniň hem "özbek-uz beg" ("oguz begi") diýen sözüň formulirlenmegi netijesinde emele gelen sözdügi barada ynamly maglumatlar bar.

Geçmişde dili, dini, taryhy, medeniýeti, sungaty, ykbaly bir bolan özbek kowumdaşlarymyz bilen häzirki döwürde-de doganlyk gatnaşyklarymyzy ýitirmeli däldiris. Her bir pudakda bolşy ýaly edebi hyzmatdaşlyk giň gerimde gurnalmarydyr. Bu asyly işiň çäklerinde bolsa Musa Aýbegiň eserleri, taryhy romanlary ünsden düşürilmän türkmen okyjylaryna doly elýeterli edilmelidir.

Biziň hem milli buýsanjymyz bolan Jelalledin Meňburnyny, Emir Teýmirleňi, Soltan Hüseyin Baýkarany, Alyşir Nowaýyny, Zahyreddin Babyry milli buýsançlary hasaplaýan, şeýle-de özbek pul birliginde Jelaleddin Meňburnynyň keşbini goýan özbek kowumdaşlarymyz bilen hiç babatda aýra ýerimiz ýok. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly